

Gál Anikó

Egy erőltetett átalakítás nehézségei az 1950-es években a gyulai Gyógypedagógiai Intézetben

A szerző gyógypedagógia-történeti kutatásaiból ad közre egy részt. A fejezetben a magyar közoktatás 1950-es évekbeli diktatórikus átalakításainak hatását vizsgálja az 1925-ben alapított gyulai Gyógypedagógiai Intézetben. A tantestületi jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy ebben az intézetben is végrehajtották az addig kétféle iskolatípus kétféle fejlődési ütemű értelmi fogyatékos tanulónépségének erőszakos összevonását az osztályokban. Megvizsgálja, hogy ennek hatására milyen nehézségek befolyásolták az intézet életét és a pedagógusok, gyógypedagógusok munkáját, és bemutatja a fejlődésképtelenség értelmezéséről kialakult vitákat. Elemzi, hogy az intézmény, a tantestület milyen módszerekkel próbált megoldást találni a felmerülő problémák megszüntetésére, kiküszöbölésére.

AZ INTÉZET ALAPÍTÁSA

A Békésvármegyei Fehérkereszt Egyesület 1899. július 17-én tartott közgyűlése elhatározta, hogy Gyulán gyermekmenhelyet létesít, s előbb a környéki, majd a megyei rászoruló árvák részére fogják működtetni az intézményt (SCHERER 1938).

A gyermekmenhely megalakulásának éve azonos a Békésvármegye Közkórháza Elmeosztályának szervezési és építési idejével. Az elmeosztály működése is szorosan összefügg a gyermekmenhely és a gyulai Gyógypedagógiai Intézet későbbi megalakulásával.

A fővárost nem számítva ez volt az országban az első gyermekmenhely. Szervezett nevelés itt nem folyt, az Irgalmas Rend apácái látták el a közvetlen felügyeletet, illetve elvégezték az árvák lelki gondozását. Ájtatoskodásra, imádkozásra tanították a gyermekeket.

Az elmeosztály vezető főorvosának véleménye alapján a kórház vezetősége állást foglalt, hogy a gyermekelmeosztályon lévő értelmi fogyatékos, de képezhető gyermekek oktatásának kérdését megoldja. Kidolgozták tervüket, ezt felterjesztették a Népjóléti és Munkügyi Minisztériumba.

1921 nyarán a budapesti Alkotás utcai Gyógypedagógiai Intézetből került Gyulára, a Népjóléti Minisztérium felkérése nyomán a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 203.751/1921. VII. sz. rendeletével Kádas György gyógypedagógus. Feladata, hogy megszervezze és vezesse a Békésvármegye Közkórháza Gyógypedagógiai Oktató és Foglalkoztató Telepét.

Kádas Györgynek az alapoknál kellett kezdenie (PAPP é. n.), és nehéz feladatokat kellett megoldania:

- Mintegy 80 fő részint idióta, részint gyengeelméjű gyermekből kellett oktatásra alkalmasakat kiválasztani, hogy „az arra valók megfelelő elméleti és gyakorlati, főképp kertgazdasági oktatásban részesülhessenek” (KÁDAS 1922).
- Bútorzat, helyiség nem volt.
- A gyermekek táplálkozása hiányos volt.
- Zsúfoltság volt a gyermekelmeosztályon.
- A gyermekek felügyeletét hiányosan tudták ellátni.
- A testi tisztálkodás, a higiénés megoldások nem voltak kielégítőek.
- A járványos megbetegedések miatt gyakori volt a gyermekhalálozás.
- Nagyon szegényes volt a gyermekek ruházata, öltözködése. „Lelencesebb a lelencesnél” – írja Kádas.

Kádas Békésvármegye főispánjához 1922. május 1-jén kelt levelében írja a következőket: „a szervezési munkának az idei csonka tanévre eső részét február 6-ig befejezván, az oktatást e napon megkezdtem 28 növendékkel” (KÁDAS 1922). A Gyógypedagógiai Oktató és Foglalkoztató Telep elkezdte munkáját. Ez egyben azt is jelentette, hogy 1922. február 6-tól kell számítanunk a Békés megyében folyó gyógypedagógiai tevékenység kezdetét.

Figyelemre méltó, ahogy Kádas a szakmai minisztériumokkal, a megyei felső vezetővel, Gyula város értelmiségével kiépítette kapcsolatait.

Végül a gyermekmenhely növendékei 1923 júliusában költözhetek be új otthonukba. Ez a mai Kárpát utcai gyermekkórház épülete. A gyermekmenhely 100 férőhelyes volt. Tehát a Szt. István út 36. sz. alatti épület megüresedett, s a Magyar Királyi Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium a 31. 240/1925. IV. sz. leiratában rögzítésre kerül, hogy ingyenes használatra a Békés Megye Pártfogó Egyesülete rendelkezésére bocsátja: „hogy az Egyesület az épületben az Állami Gyermekmenhely kötelékéhez tartozó szellemileg képezhető és foglalkoztatható, valamint szellemileg nem képezhető, de gyakorlatilag foglalkoztatható, legalább 70, felerészben fiú és felerészben leánygyermek részére gyógypedagógiai intézetet létesítsen”.

Elérkezett tehát az idő, s beérett Kádas fáradságos munkája, hogy 1925. augusztus 1-jén a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet – a vidéki intézmények között elsőként – megkezdhette működését a Szt. István út 36. sz. alatti épületben.

Az intézmény működését két irányban határozta meg: a szellemi, illetve a gyakorlati képzés, foglalkozás területén. Az intézmény kezdetben koedukált volt, fiúk és lányok nevelése-oktatása együtt valósult meg az indulás éveiben.

Kádas György, az intézmény megalapítója, első igazgatója 1928 augusztusában megvált a gyulai intézménytől, és a kisújszállási intézetbe került igazgatónak. Rengeteg feladatot, de egy jól prosperáló intézményt hagyott utódjára.

Az intézet lényegében a menhelyi és a hadiárva, fogyatékos értelmű gyermekek számára létesült. Az épületet az akkori Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium vásárolta meg. Az oktatásügy csak tudomásul vette a megalakulást, és gyógypedagógiai tanárokat küldött ide.

Fontos hangsúlyozni, hogy az intézmény magánkezdeményezés által jött létre. Mindez azért fontos, mert a két világháború között Magyarországon összesen 5 gyógypedagógiai nevelőintézet volt, 1 állami, 1 székesfővárosi, 1 győri és a 2 Békés megyei. Az intézetekben lévő gyengeelméjű gyermekek száma az 1934–35-ös tanévben 538, ebből 133 lány Gyulán, 169 fiú pedig Kisújszálláson volt elhelyezve. Ezáltal az intézet szerepe igencsak felértékelődik.

AZ INTÉZET LAKÓI (MENHELYES LÁNYOK)

Az intézmény vezetését a budapesti Alkotás utcai intézetből áthelyezett Pánczél Imre igazgató vette át. Az intézet 1928-tól 1949-ig működött az ő irányítása alatt.

A gyulai Gyógypedagógiai Intézetben 1929-ben a koedukáció megszűnt, az intézmény leányintézeté alakult.

Pánczél korán felismerte a munkára nevelés jelentőségét. Igyekezett rugalmasan alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, ezért áttértek a lányokat közelebről érdeklő, jobban motiváló házi szöveésekre és egyéb női munkákra.

1935. április 23-án az intézet 93 növendékkel kiköltözött a Szeretetházba, a „Külső Gyógypedagógia” elnevezésű telepre. Ezentúl a tanítás-nevelés-foglalkoztatás „megosztva” történt.

Az I–II. osztályos növendékek a városi (központi) intézetben, a felsőbb osztályos növendékek pedig a „Külső Gyógypedagógia” Telepen részesültek foglalkozásban.

Az ínséges, háborús évek küzdelmei

Közvetlenül a második világháború kitörése előtt az intézmény egyre nehezedő anyagi körülmények között gazdálkodott. A megélhetési árak nagyon magasra szöktek. A gondokat jól tükrözi a Pánczél Imrétől beterveztett s báró Apor Vilmostól, a Békés Megyei Pártfogó Egyesület elnökétől jóváhagyott, 1939/40. évi költségvetés (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT: Részlet a gyulai Gyógypedagógiai Intézet 1939–40. évi költségvetéséből (pengő)				
	Az előző 1937/38. évi zárszámadás	A folyó 1938/39. évi költségvetés	A jövő 1939/40. évi előirányzat	A jóváhagyott 1939/40. évi költségvetés
Bevételek összege	86 336.12	69 260	69 500	69 500
Kiadások összege	86 336.12	69 260	69 500	69 500
Hiány, maradvány	0	0	0	–

Az intézmény a növendékek tartásdíjából tartotta fent magát. Ez volt a fő bevételi forrása. Pánczél nagyon takarékos gazdálkodást folytatott, azonban a költségvetés így is szűknek bizonyult. Nehezen fedezték az épület karbantartását, fűtését, világítását, a növendékek élelmezését, tanszerellátását, az alkalmazottak fizetését.

Az intézet növendékeinek létszáma az 1926–27-es tanévben mindössze 52 fő volt, e létszám 1944-ben 134 főre emelkedett. Így bizonyítható, hogy az intézmény működésére igencsak szükség volt. Sajnos a költségvetésén ez nem változtatott, sőt a jegyzőkönyv alapján súlyos anyagi gondokkal küzdöttek. A háború az intézet életére is jelentős hatással volt, belső telepének főépületét 1944. szeptember 25-én találta érte. Sok felszerelési tárgyat az épületben kellett hagyni. A megsérült épületek helyreállítása 1944. október 6-án következett be. Az újjáépítésben a növendékek, az alkalmazottak, a tanártestület tagjai és az igazgató is részt vettek.

Az intézet élelmiszer és tüzelőanyag tekintetében nehézségekkel küzdött, s kénytelen volt bizonyos ideig szünetet elrendelni. „A tüzelőanyag-hiány következtében 1945. évi december hó 21-től 1946. évi március 4-ig kényszerszünetet tartunk.” (PÁNCZÉL 1946, 359.).

Időközben a gyermekek egészségi állapota is fokozatosan romlott, mivel az ellátásukra kiutalt élelmiszereket az intézmény nem tudta felvásárolni. „...hüvelyesekre, tengeridarára és tésztafélékre zsugorodott, vitaminokat nélkülöző egyoldalú táplálkozás következményeként hiánybetegség lépett fel. Több gyermek ágynak esett, közülük három el is hunyt.” (PÁNCZÉL 1946, 361–362.). Nehéz helyzetükben a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének és a Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának női bizottsága természetbeni adományok juttatásával sietett az intézet segítségére.

Az 1947. május 14-i nevelőtestületi értekezleten Pánczél Imre igazgató hivatkozott a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 20.000/1946 számú rendeletére, amely a régi széttagoltságot megszüntette, s a gyógypedagógiai nevelés-oktatásügyet az általános iskolához kapcsolta.

1947. május 12-én dr. Baranyay Géza tanulmányi felügyelő látogatást tett a gyulai intézményben, és előadta, hogy a gyógypedagógiai nevelés-oktatásügy körül nagy keveredés volt az utóbbi időben: „Az egyik felfogás szerint a gyógypedagógiai nevelés célja az, hogy a családban elviselhetetlen iskolaköteles korú gyermekeket elviselhetővé nevelje át, s úgy adja vissza a családnak. A másik felfogás szerint a gyógypedagógiának az a feladata, hogy a népiskolákban, általános iskolákban eredményesen nem nevelhető és nem tanítható kiskorút képezze ki s adja át a munkás társadalomnak. Ebben az intézetben az igazgató ez utóbbi rendszert építette ki és tartotta fel mindezidáig.” (GyNJ 1947, 391.)

Mindez jól mutatja, hogy a gyulai intézet kezdetben tulajdonképpen kiegészítő iskolás állami gondozottak, többségükben menhelyről érkezett gyermekek nevelését-oktatását vállalta fel. Ez a forma az 1948–49-es években megváltozott. Átalakult lassan a gyengeelméjűek intézetévé. Az ott tanuló növendékek bentlakásos elhelyezésben részesültek: „Bejáró növendék nincsen. Mindegyik az intézet tanulóotthonában nyer elhelyezést és gondozást. Internátusvezető az igazgató, segítségére van két felügyelő, egy házvezetőnő, egy-egy ápolónő, szakácsnő, mosónő és 6 munkajutalomban részesült, iskolaköteles kort meghaladó volt növendék.” (GyNJ 1947, 393.)

Az intézetben gondozott 138 lány közül 131 állami gyermekmenhelyi kötelékbe tartozik, 1 gyermek önköltséges, 6 iskolaköteles koron túli, létszámfeletti munkajutalmas.

A Kisújszálláson megszűnt gyógypedagógiai fiúintézet ideiglenes pótlására a Népjóléti Minisztérium 1945-ben tervbe vette az intézet külső telepének fiúkkal való átköltöztetését.

Ebben az évben már javul a tanulók egészségi állapota. Eltartásuk a népjóléti minisztérium által a gyógypedagógiai intézet részére kiutalt összegekből történt.

Pánczél Imre igazgató összefoglaló jelentésében az intézet állapotáról a következőket említi meg: az 1925 óta fennálló gyulai Gyógypedagógiai Intézet csaknem minden elképzelést felülmúló nehézségekkel küzd. A legnagyobb gondot a férőhelyhiány okozza: „138 növendékünk 46 ágyban alszik. A nagyobbak ketten fekszenek egy, a kisebbek 6-8-an mozognak két ágyban.” (GyNJ 1947, 9.)

Az internátus túlszűfolttsága veszélyezteti a gyermekek egészségét. Megnehezíti nevelésüket, és szinte lehetetlenné teszi a nagyobb arányú foglalkoztatást. A második világháború előtti időben csak 38-40 volt a növendék létszáma a most túlszűfolt belső telepen.

Az intézet öntözéses gazdálkodással, baromfityenyésztéssel és háziiparral kapcsolatos munkássága országosan élenjárónak számított. Mindezek alkalmat nyújtottak a növendékek foglalkoztatására, a gyermekek ellátását jóvá és bőségesse tették, továbbá az intézet tekintélyét is emelték, az anyagi haszon mellett. Pánczél erről is így nyilatkozott: „Ma mindez a múlté.” (GyNJ 1947, 10.)

Emellett Pánczél Imrének az épület megtartásáért is küzdenie kellett. Veszélyben főként a remetei volt Szeretethonban működő „Külső Gyógypedagógia” volt.

A város 318/1946. ikt. sz. alatti határozatával a Szeretetház épületét átengedték a szervezés alatt álló, paraszti irányultságú általános iskola és a paraszt dolgozók tanítóképzője (más megfogalmazásban: Paraszt Dolgozók „Kertmagyarország” Tájéttanítóképzője) számára. A tájttanítóképző elkezdte működését, növendékei a remetei épület nagy részét elfoglalták. A konfliktusok pedig szaporodtak a Gyógypedagógiai Intézet és a Tájéttanítóképző között. Pánczél felháborodását a következőkkel indokolta: „A tanítóképző vezetésével megbízott dr. Varga Ferenc tanügyi segédttitkár a népjóléti minisztérium tulajdonát képező, s intézetünk használatában lévő felszerelési és berendezési tárgyakat »egyoldalúan« átvette a paraszt tanítóképző és a vele kapcsolatos Tessedik kollégium használatába. Dr. Varga Ferenc okozója az intézetünkben fennálló túlszűfolttságnak. Az ő eljárása veszélyezteti növendékeink egészségét, nehezíti iskolai és iskolán kívüli foglalkoztatását. (...) Négy tantermünket, internátusunkat, húsz holdas gazdaságunkat használja, s mi a túlszűfolt hálótermeket vagyunk kénytelenek tanterem céljára felhasználni, iskolai táblák nélkül.” (GyNJ 1947, 11.)

Pánczél több beadványt intézet a Népjóléti Minisztériumba. Az ügy rendezése több éven át húzódott.

AZ ÁTALAKULÁS NEHÉZSÉGEI, TANERŐHIÁNY

A gyermekek oktatását-nevelését kedvezőtlenül befolyásolta még a tanerőhiány is. A jegyzőkönyv alapján 120 beiskolázott növendék oktatására az igazgatón kívül 6 tanár állt az intézet rendelkezésére két első és öt felmenő, összesen hét osztályegység kötelező tantervi óráinak tanítására.

A tanerőhiány oka, hogy 1946-ban az intézetből áthelyezett T. Hedvig és az 1947-ben áthelyezett Jászóy Istvánné Vajda Vilma és Antal Béláné Csomor Anna tanárnő pótlására egyedül Lengyel Józsefné Kelemen Máriát helyezték az intézethez.

Ennek következtében a IV., V. és a VI. osztály abban a tanévben csak 3-4 napon keresztül részesült rendszeres tanításban. Továbbá az egyes osztályok tantervi óraszámát is csökkenteni kellett a tanárhiány miatt.

A nehézséget fokozta az is, hogy nem voltak a növendékeknek megfelelő tankönyveik. A már megjelent és áttanulmányozott tankönyvek nem feleltek meg minden tekintetben a célnak.

1948-ban az intézet tanárlétszáma 8 főről 7 főre csökkent. Tanárhiány miatt gyógypedagógust a minisztérium sem tudott az intézet szolgálatába állítani. Ez a körülmény fokozott munkateljesítményt kívánt minden nevelőtől. A beiskolázott növendékek száma az 1. osztály párhuzamosítását, a tanárhiány pedig az V–VI. osztály összevonását tette szükségessé.

Az *órarend* összeállítása is nehéz feladat elé állította a tanártestületet, mert a csökkent tanárszámmal a tantervben előírt tanítási órákat a kötelező heti óraszámban ellátni nem tudták. Egyes tantárgyak tanítási óraszámának csökkentésén kívül 18 tanítási órát óratöbbletként voltak kénytelenek az órarendbe felvenni.

Ennek hatására 1951-ben életbe lépett a közoktatásügyi miniszter 1260-29-3/1951. K. M. sz. rendelete a gyógypedagógiai intézményeknél működő általános iskolai tanítók szakmai továbbképzése tárgyában. Erre az intézkedésre azért volt szükség, hogy enyhítsék a gyógypedagógiai tanárképzés hiányát. *„Azok az általános iskolai tanítók, akik gyógypedagógiai intézményeknél működnek, de gyógypedagógiai szakképzésben még nem részesültek, a gyógypedagógiai tanárképző főiskolán egyéni tanulással gyógypedagógiai tanári képesítést szerezhetnek.”* (Közoktatásügyi Közlöny, 1951, 88.)

Pánczél Imre igazgató 1949-ben, 20 éves vezetői munka után nyugalomba vonult.

GONDOK AZ ÚJ TANTERV BEVEZETÉSÉVEL

Az intézmény vezetését 1949-ben Szikes Antal munkásigazgató vette át. Az 1951. szeptember 11-i értekezleten beszámolt budapesti látogatásáról. Az új tantervvel kapcsolatos teendőket beszélte meg a kartársakkal az intézetre vonatkozóan. Az ügyosztályvezető hangsúlyozta, hogy a tanulók minél több elméleti oktatásban részesüljenek, ami a foglalkoztató csoportokra is vonatkozott. Ekkor már az intézet a 150 fős létszámot is elérte.

Eközben a remetei intézet 1951-ben visszakerül a gyulai intézet hatáskörébe. A remetei épület nagyon elhanyagolt állapotban került vissza. Ennek javítása menetközben történt. Így már javítani tudtak a férőhelyhiányos állapoton. Az igazgató erről meglelégedéssel nyilatkozott: *„26 nagy lány alszik külön ágyban a novemberi hónap fejlődésünk következtében. Ezt állandóan fokozzuk. Rendeltem 30 szalmazsákot és javításra kiadtam 30 ágyat. Úgyhogy rövidesen ezeket is be tudjuk állítani a növendékek számára.”* (GyTJ, 1951, 109.)

Az 1952-es évben az intézet életében javulás tapasztalható. A külső intézet kezdeti hiányosságai megszűntek. A fekvőhelyek száma 34 új ágygal megnőtt. A növendékek de-

cemberben új téli ruhát és cipőt kaptak. Az élelmezés is javult. Tüzelőanyagból hiányt nem szenvedtek.

Újabb kihívást jelentett az oktatás-nevelés terén az 1952-ben kiadott Tanterv és Utasítás. Az igazgató felkérte a tantestület tagjait, hogy tegyék meg ezzel kapcsolatos észrevételeiket.

Az észrevételeket a tanártestület tagjai előadták. Ezek közül azokat emelem ki, amelyek előre jelezték az 1952-es tanterv várható káros következményeit, amelyek a későbbiekben tapasztalhatók is voltak.

Özv. Jáky Károlyné: „Tapsztalatom a következő: szavak írott és nyomtatott formájának együtt való alkalmazása nem helyes. Összekeverik a növendékek. Nehézség a II. osztályban mutatkozik. A kisbetűk nyomtatott formája, s a nagy és kisbetűk írott formájának tanítása sok.” (GvTJ, 1952, 150.)

Csüllög Sándorné nevelő, az I. b osztály vezetője az egész tantervvel kapcsolatos bírálatát mondja el. „Általánosságban az a véleményünk az 1951–52. iskolaévben kiadott tantervről, hogy a tananyag minőségi és mennyiségi szempontból ütközik a gyermekanyag kvalitásával. Valahogy nehezen elképzelhető, hogy a mi kísérleti osztályunk növendékcsoportha annyira beakondiciálódjon, hogy alkalmas legyen a fizikai, kémiai ismeretek és összetettebb számolási műveletek befogadására. A mostani felsőbb osztályokban található tanulók még nagyjából megbirkóznak a tananyaggal, bizonyos részletkérdéseket leszámítva.” (GvTJ, 1952, 152.)

Honti Józsefné nevelő, a III. osztály vezetője a következőket említi. „Általában a tanterv sok anyagot ölel fel. Sokat követel a gyermektől, és ha mindig gyengébb anyag lesz, nagyon nehezen végezhető el. (...) Általában véve a tanterv túlszűfolt a IV. osztályban is. Nehéz anyagot dolgoz fel értelmi fogyatékos gyermekek számára”. (GvTJ, 1952, 155.)

Honti József nevelő, az V. osztály vezetője: „A tanterv hibája általánosságban az, hogy elméleti jellegű. Nem tűnik ki az anyag összefüggése a gyakorlati étellel. A munkára való nevelés nem érvényesül. Több gyakorlati, mint elméleti anyag kell az V. osztályban, mert a gyakorlati életre való nevelésünk csak akkor lesz eredményes”. (GvTJ, 1952, 157.)

Mindezek az észrevételek jól mutatják már előre azt, hogy a tantervben foglalt zsűfolt elméleti tananyag feldolgozása ebben az intézetben nem hozhatott eredményt, az értelmi fogyatékos gyermekek számára külön tanterv kidolgozása vált szükségessé. Ezt a nevelőtestület tagjai is felismerik, és hangsúlyozzák a gyermekek értelmi szintjének megfelelő új tanterv létrejöttének fontosságát: „A zárt intézetek célja azonban az, hogy a társadalom számára elviselhetetlen gyermekeket kondicionálja be elviselhetővé Pavlov útmutatása szerint – ezt szem előtt tartva nem utánozhatjuk az általános iskolát, hanem külön tanterv kell a gyógypedagógia területén, amely a konkrét gyermekanyaggal kapcsolatba hozható.” (GvTJ, 1952, 154.)

Az intézet legfontosabb célja a munkára nevelés. Ez a tanterv, amely a pavlovi tanokra épül, erre vonatkozóan nem hozhatott eredményt.

A gyógypedagógiai tudományban Szecsenov, Pavlov tanai – a nervizmus szemlélete – túlhangsúlyozott s látszólagos optimizmust sugároznak az egyre súlyosabb gyermekanyag fejlesztésével kapcsolatban.

A problémát továbbá az is jelzi, hogy egyes nevelők nem voltak tisztában a fogalmakkal, azok értelmezésével. Jól példázza ezt Lengyel Józsefnének, a kísérleti osztály vezetőjének a beszámolója: „Növendékeim nem rendelkeztek ép funkciójú feltétlen reflexszel, ennek következtében a feltételes reflexek nem voltak képesek kialakulni. Így környezetük számára elviselhetetlenek voltak. Például: tisztátalanok.” (GyTJ, 1953, 284.)

VITÁK A FEJLŐDÉSKÉPTELENSÉG ÉRTELMEZÉSÉRŐL

Ebben az időszakban a fejlődésképtelenség értelmezéséről kialakult viták is gyakran szerepeltek – a jegyzőkönyvek alapján – a tanári testület értekezletein.

Az előkészítő osztályban válik el, hogy a növendékek közül ki fejlődőképes, s ki nem. – A fejlődőképes növendékek továbbfejlesztése az iskolai oktatásban folytatódik. – A nem fejlődőképes növendékek vagy visszakerülnek otthonukba, vagy pedig foglalkoztató tagozatba osztják be őket. Ezek a növendékek már nem jelentenek „tehertételt” a hozzátartozóiknak, sőt egyszerűbb munkák elvégzésére is alkalmasak.

A tantestületi értekezleten több esetben is megvitatták, hogy mely tanulókat vélték fejlődésképtelennek, és a döntéseknek megfelelően helyezték át őket egy másik csoportba.

Özv. Jáky Károlyné: „Én Bene Erzsébet ügyében szeretnék döntést hozni. Most is állom azt a kijelentést, hogy képezhetetlen.” (GyTJ, 1953, 359.) A tantestület Jáky kartársnő javaslatát elfogadja. Bene Erzsébetet a foglalkoztató I. csoportjába helyezi.

Ezt az 50-60 évvel ezelőtti magyarázatot nem fogadjuk el. Minden gyermek nevelhető, még a legsúlyosabban sérült gyermek is fejleszhető. Erre jó példa a legutóbbi évek fejlesztő iskolai gyakorlata, melynek képzési rendszere a tanköteles korú, súlyosan és halmozottan sérült gyermekeknek, fiataloknak nyújt fejlesztési lehetőséget.

Volt olyan nevelő, aki helyesen felismerte, hogy a gyermekeket nem lehet képezhetetlennek nyilvánítani, azaz nem szabad lemondani a nevelésükről. Jól tükrözi ezt Sajtos Ferenc beszámolója:

„Én nem mondanám ki egy gyerekre sem, hogy képezhetetlen. Szerintem a lassú fejlődés is eredményt hozhat. Működésem alatt volt egy pár eset, hogy képezhetetlennek vélt növendéknél 1-2 év alatt eredményt tudtam elérni. Nehéz és idegölő munka ez. Hiába, ez a mi sorsunk.” (GyTJ, 1953, 360.)

Az ügyosztály július 1-jével a Megyei Tanács Oktatási Osztályához utalta az intézetet. Ez az áthelyezés sem zajlott zavartalanul. Az igazgató a nevelőtestületi értekezleten ekképp számolt be a tantestület tagjainak a fejleményekről: „Gazdasági nehézségekkel küszködünk még ma is. Az ellátmányunkat nem kapjuk meg rendesen. Jelenleg a Bankfióknál vannak hibák, ugyanis új számlaszámunkat valami hanyagság vagy tévedés miatt még a mai napig se kaptuk meg, és a Megyei Tanács Oktatási Osztálya az ellátmányunkat nem tudja elküldeni. Érdeklődésünkre megtudtuk, hogy a megyében minden gyp. intézménynél rendben van az ügy, csak nálunk van még a számlaszámok körül hiba.” (GyTJ, 1953, 336.)

GONDOK AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁSBAN

A háború és az ínség hatására a nagyon szegény (viharsarokbeli) falusi lakosság körében sajnos igen gyakori volt a vérhaj (lues, syphilis), amely a gyulai intézet megalakulása után is kezdetben erősen éreztette hatását – 1928-ban a lányok 28%-ánál fordult elő. Ez a probléma idővel lassan megszűnt.

A trachoma (a kötőhártya idült, fertőző gyulladása) is mindvégig jelentős gondot okozott az intézet életében. Ez több alkalommal is megbeszélés tárgya volt a tanári testület értekezletein.

Jól példázza ezt Sajtos Ferenc egyik felszólalása: „Hogyan lehetne a trachomás gyerekeket kiküszöbölni az intézetünkől?”

A jegyzőkönyvből világosan kiderül, hogy az állami gondozottak közül került sok trachomás növendék az intézetbe. A felvett magántanulók közül egy sem volt trachomás. A betegség felismerését nehezítette az is, hogy a felvételnél a gyerekek többsége tünetmentesen érkezett. Csak később váltak újra trachomássá. Ezért vált fontossá a folyamatos ellenőrzés. Az ezzel kapcsolatos javaslatokat fontosnak tartották a minisztériumhoz is eljuttatni.

Sajtos Ferenc: „A minisztérium felé javasoljuk, hogy létesítsenek trachomás intézetet. Ha ez nem lehetséges, akkor adjanak 30%-os veszélyességi pótlékot annak, akik a trachomásokkal foglalkoznak. A tantestület a javaslatot támogatja.” (GyTJ, 1953, 363.)

Végül a háború után a tarhosi intézet egy részlegébe csoportosították a trachomás gyermekeket, és a minisztérium a pedagógusoknak veszélyességi pótlékot is rendszeresített. A baj valamikor az 1960-as évek végén szűnt meg.

Az 1954-es évben továbbra is nehézségekkel küzdött az intézet, aminek az igazgató az egyik értekezleten hangot is adott: „Ha visszatekintünk az első negyedévi értekezlet óta eltelt időre és ezen belül a végzett munkánk eredményére, úgy megállapíthatjuk, hogy ez nem kielégítő. A hiányosságok nagy részét azonban rajtunk kívül álló okok idézték elő. A szén rossz minősége, a nagy hideg, a vízvezetékek befagyása mind nagy akadályok munkánkban.” (GyTJ, 1954, 390.)

Szikes Antalt az igazgatói székben Prohászka Béláné követte 1955. április 13-tól. Ekkor az intézmény legújabb nevén – Gyógypedagógiai Nevelő és Foglalkoztató Intézet – szerepelt.

Nagy változást hozott az 1958-ban kiadott új *Tanterv és Utasítás az értelmi fogyatékosokat gyógyítva nevelő intézmények számára*. Javult az intézmény gazdasági ellátottsága is, a helyi viszonyokat jól ismerő Prohászka Béláné mind a külső, mind a belső fejlesztési munkákat a gyermekek kényelme érdekében szakszerűen irányította.

ÖSSZEZÉS

A fent említett problémák híven tükrözik azokat a nehézségeket, amelyekkel a gyulai intézménynek fennállása során naponta meg kellett küzdenie.

Az új tantervi dokumentum elismerte, hogy az 1952-es „tanterv sok viszonylatban nem jelentett előremutatást, hiányai a gyakorlati munkában éreztették hatásukat”, és említést tett

arról, hogy kitűzött egységes céljai nem hozhattak eredményt az értelmileg akadályozott gyermekek oktatásában-nevelésében, mivel a gyermekek összetételének heterogenitása mindezt a gyakorlatban nem tette lehetővé.

Elmondható tehát, hogy az 1958-as tanterv jelentős előrelépés volt 1952-es elődjéhez képest, hiszen felismerte, hogy egységes, mindenki számára kitűzött cél nem hozhat sikert az értelmileg akadályozott gyermekek nevelésében-oktatásában. Míg az 1952-es tanterv a pavlovi fiziológián alapult, addig az új tanterv helyesen a gyermekek képességeit vette alapul, és ezek ismeretére építette a fejlesztési törekvéseket.

Sokféle probléma érezte hatását az intézet életében: a súlyosabban sérültek beáramlása, a koedukáció hiánya a nevelésben, a felkészületlenség. Az országban egyedül itt voltak trachomás gyerekek. Mind a történelmi viszonyok (a világháború), mind a gazdasági helyzet súlyos megpróbáltatásokkal jártak, de a gyulai intézet tanári karának rendületlen hivatástudata, elkötelezettsége mégis leküzdötte az akadályokat.

Mindezek a feszültségek előrevetítették annak igényét, hogy a gyógypedagógiai intézményrendszer nevelési követelményeiben, illetve módszereiben gyökeres változásokat kell végrehajtani.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- KÁDÁS GYÖRGY (1922) levelezései a főhatóságokkal és Békésvármegye Főispánjával. Régi Dokumentumok Gyűjteménye, Gyógypedagógiai Intézet, Gyula.
- DR. PAPP MIHÁLY (é. n.) ny. igazgató kutatómunkája és írásos feljegyzései. Régi Dokumentumok Gyűjteménye, Gyógypedagógiai Intézet, Gyula.
- DR. SCHERER FERENC (1938): *Gyula Város Története II. Rendezett Tanácsú Város*. Gyula M. város kiadása. Megyei Levéltár, Gyula, 289.
- GyNJ (1947–1954) = Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv, Gyula.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Gyula Szent István út 36. sz. alatti épület birtokbavételéért folytatott levelezések a minisztériummal és a Főispáni Hivatallal. Régi Dokumentumok Gyűjteménye, Gyógypedagógiai Intézet, Gyula, 1925.
- A közoktatásügyi miniszter 1260-29-3/1951. K. M. sz. rendelete a gyógypedagógiai intézményeknél működő általános iskolai tanítók szakmai továbbképzése tárgyában. *Közoktatásügyi Közlöny*, I. évf. 4. sz. 1951. október 4. 88.
- PÁNCZÉL IMRE levelei a Szeretetház ügyében a Magyar Népjóléti Miniszterhez. Régi Dokumentumok Gyűjteménye. Gyógypedagógiai Intézet, Gyula, 1946.